

УДК: 336.22:338.242.4

<https://doi.org/10.30838/EP.200.174-178>**Іванченков В.С.**

кандидат економічних наук

Одеський національний технологічний університет

Ivanchenkov Viacheslav

PhD in Economics Sc.

Odesa National University of Technology

<https://orcid.org/0000-0002-7074-3024>

ПОДАТКОВІ ІНСТРУМЕНТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТРУКТУРНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ЕКОНОМІКИ

У роботі обґрунтовано роль податкового регулювання як ключового інструменту державної економічної політики, спрямованого на забезпечення макроекономічної стабільності, стимулювання економічного зростання та підтримку соціально-економічного розвитку. Визначено, що через поєднання податкової політики, державних витрат і механізмів управління державним боргом держава впливає на структурні зрушення в економіці, забезпечує модернізацію окремих секторів, сприяє залученню інвестицій та підвищенню конкурентоспроможності. Розглянуто системні, комплексні та локальні інструменти податкового регулювання, що дозволяють досягати цілей економічної політики, у тому числі стимулювати розвиток інноваційних технологій, підтримувати зайнятість та забезпечувати соціальну справедливість. Узагальнено підходи до класифікації податкових інструментів за функціональними принципами, що дозволяють підвищити ефективність державного регулювання та забезпечити сталість економічного розвитку. Обґрунтовано підходи до класифікації податкових інструментів, що спрямовані на стимулювання стратегічних змін галузей національної економіки в контексті забезпечення сталого розвитку. Визначено основні групи податкових механізмів, серед яких додаткові пільги та знижки, інструменти стимулювання інвестицій, заходи підтримки науково-дослідних робіт, податкові стимули для розвитку експорту, регіональні пільгові режими оподаткування, а також механізми підтримки зайнятості та підвищення кваліфікації працівників. Розглянуто особливості застосування кожної групи податкових інструментів, що сприяють модернізації економіки, розвитку інноваційних секторів та забезпеченню регіонального економічного зростання. Систематизація податкових заходів підтверджує, що найефективнішим регуляторним інструментом залишаються податкові пільги, які широко використовуються для підтримки пріоритетних галузей та стимулювання структурних трансформацій економіки.

Ключові слова: бюджет, податкова політика, інструменти податкового регулювання, податкові пільги, економічний розвиток, сталий розвиток.

TAX INSTRUMENTS IN ENSURING STRUCTURAL TRANSFORMATIONS OF THE ECONOMY

The paper substantiates the role of tax regulation as a key instrument of state economic policy aimed at ensuring macroeconomic stability, stimulating economic growth, and supporting socio-economic development. It is determined that through a combination of tax policy, government spending, and public debt management mechanisms, the state influences structural changes in the economy, ensures the modernization of individual sectors, promotes investment attraction, and increases competitiveness. Systemic, complex, and local instruments of tax regulation are considered, which allow achieving economic policy goals, including stimulating the development of innovative technologies, supporting employment, and ensuring social justice. Approaches to the classification of tax instruments according to functional principles are generalized, increasing state regulation's efficiency and ensuring economic development's sustainability. Approaches to the classification of tax instruments aimed at stimulating strategic changes in sectors of the national economy to ensure sustainable development are substantiated. The main groups of tax mechanisms are identified, including additional benefits and discounts, investment incentive instruments, measures to support research and development, tax incentives for export development, regional preferential tax regimes, and mechanisms to support employment and employee training. The features of the application of each group of tax instruments that contribute to the modernization of the economy, the development of innovative sectors, and ensuring regional economic growth are considered. The systematization of tax measures confirms that the most effective regulatory instrument remains tax incentives, which are widely used to support priority industries and stimulate structural transformations of the economy.

© Іванченков В.С., 2025

Keywords: budget, tax policy, tax regulation instruments, tax incentives, economic development, sustainable development.

JEL classification: E62, H21

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та трансформаційних змін у світовій економіці важливе значення набуває ефективне використання податкових інструментів для стимулювання структурних зрушень. Розвиток інноваційних технологій, перехід до більш екологічних видів виробництва та підвищення конкурентоспроможності національної економіки вимагають впровадження гнучких та адаптивних податкових стратегій. У цьому контексті, податкові інструменти стають ключовим механізмом, який може сприяти не лише збільшенню державних доходів, але й стимулювати структурні зміни, спрямовані на підвищення ефективності та сталого розвитку економіки.

Податкова політика має потужний вплив на економічну діяльність, оскільки вона визначає умови функціонування підприємств, впливає на інвестиційний клімат та стимулює розвиток певних галузей. Застосування диференційованих податкових ставок, податкових пільг та стимулів, а також підтримка інноваційних проектів через податкове регулювання є важливими інструментами, що дозволяють держава сприяти структурним зрушенням в економіці. Використання цих інструментів спрямоване на зменшення регіональних диспропорцій, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток високотехнологічних галузей та перехід до зеленої економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідженні впливу податкових інструментів на економічний розвиток здійснено такими вітчизняними науковцями, як З. С. Варналієм, Ю. Б. Івановим, В. В. Карповою, А. Я. Кізімом, А. І. Крисоватим, Т. В. Конєвою, А. М. Соколовською, Л. Л. Тарангул, І. Я. Чугуновим та іншими. Однак у теорії оподаткування немає одностайної думки щодо ефективності податкових пільг як універсального інструменту регулювання структурних зрушень в економіці. Одним із серйозних аргументів проти їх використання є можливість побудови суб'єктами господарювання шахрайських схем з мінімізації податків на основі їх використання, і, як слідство, недоотримання бюджетом значних коштів, що потребує подальших наукових досліджень.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних підходів до формування та застосування податкових інструментів як ефективного механізму структурної трансформації національної економіки й стимулювання сталого соціально-економічного розвитку.

Виклад основних результатів дослідження. Відомо, що «підтримка держави є одним з важливих інструментів стимулювання економічного відновлення. Бюджетно-податкові механізми економічної підтримки забезпечують органічну єдність та взаємодію між ринком і державою, сприяючи балансуванню суспільних інтересів. Проте, регулююча функція податків може реалізовуватися лише в досить вузьких межах: надмірно високі податки знижують стимули до

зростання пропозиції товарів і послуг, що звужує податкову базу. Внутрішні обмеження на зниження податків під час виконання їх регулюючої ролі зумовлені їхнім зв'язком з інституційною структурою економіки через механізми економічного суверенітету, легітимності держави, довіри та державного боргу. Якщо надходжень від податків недостатньо для фінансування суспільних благ, держава змушена вдаватися до запозичень або скорочувати свої витрати, включаючи соціальні» [1].

Як уже зазначалося, структурне реформування національної економіки проводиться за допомогою методів прямого та непрямого (опосередкованого) регулювання. Непряме регулювання передбачає реалізацію комплексу заходів, зокрема:

- 1) надання та диференціацію податкових і кредитних пільг для пріоритетних галузей;
- 2) страхування та забезпечення гарантій для іноземних інвестицій і кредитів, спрямованих на структурне оновлення виробництва;
- 3) впровадження політики прискореної амортизації;
- 4) фінансову селективну підтримку пріоритетних виробництв та розробку державних програм оздоровлення підприємств [2].

Ключову роль у забезпеченні макроекономічної стабільності відіграє бюджетно-податкове регулювання, сприяючи економічному зростанню, зниженню безробіття та інфляції, а також у рівномірному розподілі національного доходу. Система бюджетно-податкового регулювання – це сукупність заходів, які держава використовує для впливу на економічні процеси через управління державними фінансами. Основні інструменти цієї системи включають податки, державні витрати та державний борг: податкова політика визначає рівень і структуру податкових надходжень, що впливає на рівень економічної активності та соціальний добробут; державні витрати, у свою чергу, спрямовуються на фінансування соціальних програм, інфраструктурних проектів та інших суспільно важливих заходів.

Ми погоджуємося з думкою науковців [3], що «система бюджетно-податкового регулювання, як частина державного управління структурними пропорціями національної економіки, відображає взаємодію між елементами податкового регулювання, доходною та витратною частинами державного бюджету, а також динамікою соціально-економічних процесів у країні. Інструменти цього регулювання стосуються формування доходів і видатків у бюджетній системі. Держава, встановлюючи форми і методи для забезпечення фінансових ресурсів та формуючи бюджетний механізм і нормативи, може стимулювати або стримувати окремі економічні та соціальні процеси. Податкові інструменти спрямовані на забезпечення фінансових ресурсів для структурної перебудови економіки, стимулювання

економічного зростання через вплив на інвестиційний клімат та регулювання рівня доходів населення».

Таким чином, бюджетно-податкове регулювання, як основний інструмент економічної політики держави, спрямоване на досягнення структурних зрушень в економіці, тому що через поєднання податкових ставок, бюджетних видатків та субсидій уряд може впливати на розвиток окремих секторів економіки, стимулюючи зростання пріоритетних галузей і стримуючи розвиток менш продуктивних. Наприклад, зниження податків на інноваційні технології або надання державних інвестицій в інфраструктуру сприяє модернізації економіки, підвищенню її конкурентоспроможності та створенню нових робочих місць. Одночасно, зростання податкових надходжень та ефективне розподілення бюджетних коштів дозволяють забезпечити соціальну стабільність і підтримку найвразливіших верств населення, що є важливим для сталого розвитку.

В світовій практиці податкова політика вважається сприятливою для економічного зростання держави за умови, що податкова система відповідає таким критеріям:

- встановлення помірних податкових ставок і надання податкових пільг;
- створення сприятливих умов для ведення бізнесу, включаючи легкість отримання кредитів, швидкість реєстрації підприємств, розвинену міжнародну торгівлю, спрощену і швидку процедуру отримання

будівельних дозволів, а також врегулювання випадків неплатоспроможності підприємств;

- гарантування захисту активів компаній;
- забезпечення конфіденційності та захисту інформації про власників або акціонерів нерезидентних компаній із доступом до цієї інформації лише за наявності спеціального дозволу;
- можливість зберігання коштів у твердій валюті в європейському банку та вільного розпорядження цими коштами в будь-який час і в будь-якому обсязі [4].

Податкова політика включає встановлення податків і зборів, які впливають на доходи державного бюджету: зменшення податків може стимулювати споживання та інвестиції, сприяючи економічному зростанню, з іншого боку, підвищення податків може зменшити дефіцит бюджету та забезпечити фінансування соціальних виплат.

Податкові інструменти, як механізм ринкового стимулювання структурних зрушень в економіці, з одного боку, впливають на поведінку виробників і споживачів, дозволяючи їм діяти відповідно до своїх можливостей та структури. З іншого боку, держава використовує ці інструменти використовуються державою як складова системи державного регулювання економіки щодо створення умов для соціально-економічного розвитку. За характером дії податкові інструменти можна умовно об'єднати в такі групи (табл. 1):

Таблиця 1

Інструменти податкового регулювання

Група	Складові
Системні	- податковий тягар; - структура податкової системи; - альтернативні податкові системи
Комплексні	спеціальні режими оподаткування: - системи оподаткування фактично отриманих доходів (спрощені режими оподаткування); - режими презумптивного оподаткування, що охоплюють мінімальне, фіксоване, патентне та узгоджене оподаткування; - спеціалізовані податкові режими, розроблені для конкретних галузей
Локальні	- інструменти, що регулюють основи побудови податків (визначення категорії платників податків, об'єкта оподаткування, розміру податкової ставки; механізми для розрахунку податкової бази та обов'язків); - пільги з податків (повне або часткове звільнення від сплати податків, податкові знижки за видами напрямків, об'єктів і платників, диференціація податкових ставок, відтермінування платежу або списання заборгованості, податковий інвестиційний кредит)

Джерело: узагальнено автором на основі [5, 6, 7]

Заслугове на увагу підхід до класифікації інструментів податкового регулювання економіки, який передбачає їх поділ на дві групи за певними принципами:

1. специфічні – спрямовані на досягнення цілей та завдань державної податкової політики;
2. загальні – сприяють високої ефективності управлінської діяльності [8].

Податковий кодекс України встановлює методи та інструменти, що належать до специфічних принципів, серед яких:

- загальність оподаткування; рівність платників податків перед законом;
- невідворотність відповідальності, передбаченої законодавством, за порушення податкових

норм;

- презумпція правомірності рішень платника податків у випадках неоднозначного трактування законів або нормативних актів;
- фіскальна достатність;
- соціальна справедливість;
- економічність оподаткування;
- нейтральність оподаткування;
- стабільність;
- рівномірність та зручність сплати;
- єдиний підхід до встановлення податків та зборів [9].

Податкове стимулювання є ключовим інструментом економічної політики, спрямованим на підтримку

розвитку різних секторів економіки. Воно полягає у застосуванні спеціальних податкових пільг або зниження ставок для стимулювання інвестицій, інновацій та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Зокрема, такі заходи можуть включати податкові кредити, звільнення від певних податків або зниження податкового навантаження на малий та середній бізнес. Ефективне податкове стимулювання забезпечує зростання попиту на робочу силу, розвиток інфраструктури, а також залучення іноземних інвесторів. Проте, важливо забезпечити баланс між податковими пільгами та бюджетними надходженнями, щоб уникнути негативних наслідків для економіки в цілому.

Петик М. І., Шарак С. Т. до інструментів податкового стимулювання також відносять: використання податкових пільг; зменшення ставок податків; зміна податкової бази; списання, розстрочення або відстрочення податкових зобов'язань; тимчасове звільнення від сплати податків на майно без вимог до використання зекономлених коштів; податкові канікули; податковий кредит; спеціальні економічні зони тощо [10].

Таким чином, на основі визначення основних елементів і підходів можна сформулювати основні групи податкових інструментів стимулювання стратегічних змін галузей національної економіки в контексті сталого розвитку:

- **Додаткові пільги та знижки:** податкові канікули для нових підприємств (зниження податку на прибуток на певний період для інвестиційних проєктів); знижені ставки ПДВ для інноваційних галузей та для високотехнологічної продукції; пільги на нерухомість (знижені ставки для підприємств у пріоритетних галузях або регіонах).

- **Стимулювання інвестицій:** інвестиційні

податкові кредити (кредити для підприємств, які інвестують в модернізацію та інновації); прискорена амортизація; інвестиційні гранти (фінансова підтримка у формі грантів для підприємств, що розвивають нові технології).

- **Стимулювання науково-дослідних робіт (НДР):** додаткові знижки на НДР (зменшення бази оподаткування відрахування на науково-дослідних витрати); податкові пільги для центрів інновацій (знижені ставки податку для науково-дослідних інститутів та технологій).

- **Стимулювання експортної діяльності:** податкові звільнення для експортерів (звільнення від податку на прибуток для підприємств, які мають значний обсяг експорту); податкові кредити для розвитку експортної інфраструктури (кредитувати на розбудову логістичних та інфраструктурних проєктів).

- **Регіональні податкові пільги:** зони економічного зростання (знижені податкові ставки у визначених регіонах для стимулювання їх економічного розвитку); пільгове оподаткування для підприємств у сільських районах (знижені ставки для підприємств, що працюють у сільській місцевості).

- **Стимулювання зайнятості та підвищення кваліфікації:** податкові кредити на навчання та підвищення кваліфікації (кредити для підприємств, які інвестують у підвищення кваліфікації працівників); пільги для підприємств на створення нових робочих місць (зниження податкових ставок).

На рис. 1 представлено, як податкові інструменти можуть використовуватися для стимулювання структурних зрушень в економіці, сприяючи інноваціям, розвитку нових технологій, підвищенню зайнятості та економічному розвитку.

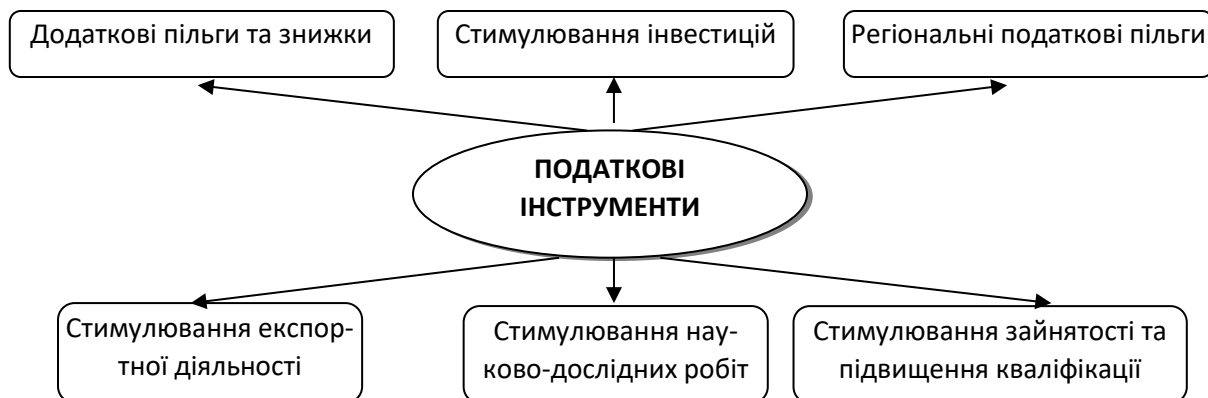

Рис. 1. Податкові інструменти стимулювання структурних зрушень в економіці

Джерело: власна розробка автора

Систематизація податкових інструментів свідчить про те, що найпоширенішим регулюючим інструментом є податкові пільги, оскільки вони використовуються як стимули для проведення певної економічної політики, зокрема для підтримки пріоритетних галузей та видів діяльності.

Висновки. Податкове регулювання є ключовим інструментом економічної політики держави, спрямованим на стимулювання економічного зростання, структурну модернізацію та забезпечення соціальної

стабільності. Поєднання податкових ставок, бюджетних витрат і субсидій дозволяє уряду впливати на розвиток пріоритетних галузей, сприяючи інноваціям та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Ефективне використання податкових інструментів, таких як податкові кредити, прискорена амортизація та спеціальні режими оподаткування, дозволяє досягати стратегічних змін у національній економіці. При цьому важливим залишається баланс між фіскальними інтересами держави та економічною свободою бізнесу,

щоб уникнути негативних наслідків для фінансової стабільності.

Основними групами податкових інструментів стимулювання стратегічних змін в економіці є: податкові пільги та знижки для інноваційних галузей і нових підприємств; заходи для стимулювання інвестицій, зокрема податкові кредити й прискорена амортизація; підтримка науково-дослідних робіт через податкові

знижки; податкові звільнення для експортерів і розвиток експортної інфраструктури; регіональні податкові пільги для стимулювання економічного зростання у пріоритетних регіонах; а також заходи для підвищення зайнятості та кваліфікації працівників. Ці інструменти сприяють модернізації економіки та забезпечують її сталий розвиток.

Список використаних джерел:

1. Ларіна, Т., Городецька, Т., & Степаненко, С. (2023). Регуляторний потенціал фіскальної системи України: зміст та особливості реалізації в умовах економічної нестабільності. *Економічний простір*, № 187, С. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/187-10>.
2. Штефан, С. І. (2015). Сучасні особливості структурної політики України. *Глобальні та національні проблеми економіки*, № 4, 36–40.
3. Свінцов, О. М., Коцупей, В. М., Скірка, Н. Я., & Сельський, А. А. (2011). Бюджетні інструменти регулювання та оптимізації структурних зрушень в національній економіці. *Науковий вісник НЛТУ України*, № 21(8), С. 290–297.
4. Оперенко, С. Г. (2017). Регулюючі властивості податків та податкова політика як інструмент стимулювання економічного розвитку: світовий досвід. *Причорноморські економічні студії*, № 17, С. 292–297.
5. Іванов, Ю. Б., Крисоватий, А. І., Кізіма, А. Я., & Карпова, В. В. (2008). *Податковий менеджмент: підручник*. Київ: Знання. 525 с.
6. Бечко, П. К., & Лиса, Н. В. (2009). *Податковий менеджмент: навч. посібник*. Центр учбової літератури. 288 с.
7. Музиченко, О. В. (2015). Інструменти податкового стимулювання малого підприємництва в податкових системах постсоціалістичних країн Європейського Союзу. *Агросвіт*, № 20, С. 57–65.
8. Свищук, А. (2014). Методологічні засади податкового регулювання. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*, № 5, С. 89–104.
9. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://tax.gov.ua/nk/>.
10. Петик, М. І., & Шарак, С. Т. (2018). Інструменти фіскального стимулювання розвитку економіки України. *Глобальні та національні проблеми економіки*, Вип. 22, С. 834–840.

References:

1. Larina, T., Horodetska, T., & Stepanenko, S. (2023). Regulatornyi potentsial fiskalnoi systemy Ukrainy: Zmist ta osoblyvosti realizatsii v umovakh ekonomichnoi nestabilnosti [Regulatory potential of the fiscal system of Ukraine: Content and features of implementation in the context of economic instability]. *Ekonomichnyi Prostrir*, No. 187, Pp. 62–68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/187-10>. [in Ukrainian].
2. Shtefan, S. I. (2015). Suchasni osoblyvosti strukturnoi polityky Ukraini [Modern features of structural policy in Ukraine]. *Hlobalni ta Natsionalni Problemy Ekonomiky*, No. 4, Pp. 36–40. [in Ukrainian].
3. Svintsov, O. M., Kotsubei, V. M., Skirka, N. Ya., & Selskyi, A. A. (2011). Biudzhetni instrumenty rehuliuвання ta optymizatsii strukturykh zrushen v natsionalnii ekonomitsi [Budgetary instruments of regulation and optimization of structural shifts in the national economy]. *Naukovyi Visnyk NLTU Ukrainy*, No. 21(8), Pp. 290–297. [in Ukrainian].
4. Operenko, S. H. (2017). Rehuliuuvachi vlastyvyosti podatkov ta podatкова polityka yak instrument stymuliuvannya ekonomichnoho rozvytku: Svitovyi dosvid [Regulatory properties of taxes and tax policy as a tool for stimulating economic development: World experience]. *Prychornomorski Ekonomichni Studii*, No. 17, Pp. 292–297. [in Ukrainian].
5. Ivanov, Yu. B., Krysovatyi, A. I., Kizima, A. Ya., & Karpova, V. V. (2008). Podatkovi menedzhment [Tax management]. *Znannia*. [in Ukrainian].
6. Bechko, P. K., & Lysa, N. V. (2009). Podatkovi menedzhment: Navch. Posibnyk [Tax management: Textbook]. *Tsentr Uchbovoi Literatury*. [in Ukrainian].
7. Muzychenko, O. V. (2015). Instrumenty podatkovoho stymuliuvannya maloho pidpriemnytstva v podatkovykh systemakh postsotsialistychnykh krain Yevropeiskoho Soiuzu [Instruments of tax stimulation of small business in the tax systems of post-socialist countries of the European Union]. *Ahrosvit*, No. 20, Pp. 57–65. [in Ukrainian].
8. Syvshchuk, A. (2014). Metodolohichni zasady podatkovoho rehuliuвання [Methodological principles of tax regulation]. *Visnyk Kyivskoho Natsionalnoho Torhovelno-Ekonomichnoho Universytetu*, No. 5, Pp. 89–104. [in Ukrainian].
9. Podatkovi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 02.12.2010 № 2755-VI]. Retrieved from: <https://tax.gov.ua/nk/spisok1/> [in Ukrainian].
10. Petyk, M. I., & Sharak, S. T. (2018). Instrumenty fiskalnoho stymuliuvannya rozvytku ekonomiky Ukrainy [Instruments of fiscal stimulation of Ukraine's economic development]. *Hlobalni ta Natsionalni Problemy Ekonomiky*, Vol. 22, Pp. 834–840. [in Ukrainian].